

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ОМЕЛЯНЮК Сергій Миколайович

УДК 159.923.2 - 055.2 (043.3)

ПСИХОЛОГІЯ СОЦІАЛЬНИХ УЯВЛЕНЬ МОЛОДІ
У ПРОБЛЕМОГЕННОМУ СОЦІУМІ

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

053 – Психологія

РЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Київ – 2025

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор
Завацька Наталія Євгенівна,
Східноукраїнський національний університет
ім. В. Даля МОН України, кафедра практичної
психології та соціальної роботи, завідувачка.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Бочелюк Віталій Йосипович,
Комунальний заклад вищої освіти «Хортицька
національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради, кафедра психології
та соціальної роботи, завідувач;

доктор психологічних наук, професор
Шевяков Олексій Володимирович,
Український державний університет науки і
технологій МОН України, кафедра фінансів,
обліку та психології, професор;

доктор психологічних наук, професор
Комар Таїсія Василівна,
Хмельницький національний університет
МОН України, кафедра психології та
педагогіки, завідувачка.

Захист відбудеться «17» травня 2025 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17, ауд. 401.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Реферат розісланий «16» квітня 2025 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Зміна соціальних орієнтирів, перегляд та коригування норм і цінностей, що відбувається в сучасних умовах проблемного соціуму, призводять до виникнення суперечностей між індивідуальними смислами та соціальними інтерпретаціями особистості. При цьому характер цих змін значною мірою визначається особливостями соціального мислення, як механізму свідомості, а результати перетворення суспільних відносин знаходять відображення в соціальних уявленнях, які є складними ментальними утвореннями і співвідносяться з різноманітними психічними функціями та явищами, таких як пам'ять, вірування, ідеологія, переконання особистості та виступають в якості чинника, який дозволяє їй не лише конструювати реальність, а й висловлювати думку як члена групи, класу, культури.

Констатовано, що соціальні уявлення протягом останніх років перебувають у центрі уваги дослідників і є одним із найбільш важливих предметів соціально-психологічних досліджень. Вони охоплюють усі сфери людської свідомості, зачіпають різні соціальні та психічні процеси. Крім того, вивчення соціальних уявлень особистості дозволяє визначити можливості, а також шляхи і способи їх зміни. На особливу увагу в цьому аспекті заслуговують дослідження соціальних уявлень молоді, які формуються в умовах проблемного соціуму, адже такі уявлення, їх часова і змістовна відповідність реаліям суспільства є одним із чинників адаптивності молодої людини, а стрімкі зміни в навколишньому світі, збільшення джерел інформування та зростання обсягів інформації, яка наразі засвоюється молоддю, вимагають повсякденного внесення корекцій в образ її соціального світу (І. Жадан, І. Лісовий, І. Пасічник, Я. Раєвська, К. Седих та ін.).

Загалом встановлено, що вивченню молоді, як соціальної групи, з якою багато в чому пов'язані перспективи соціально-економічного та культурного розвитку суспільства, приділяється значна увага. У дослідженнях науковців всебічно розглядаються її соціальні проблеми та зміни статусу в суспільстві, мотивація та ціннісні орієнтації, їх трансформації тощо (В. Бочелюк, С. Гарькавець, І. Гоян, Т. Комар, О. Литвиненко, Л. Пілецька, О. Шевяков та ін.). Молодь та молоде покоління аналізується з позицій багатогранності, комплексності, багатоаспектності у межах психофізіологічного, соціально-психологічного, конфліктологічного, рольового, субкультурного, стратифікаційного, соціалізаційного, інтеракціоністського, суб'єктивного та процесуального підходів.

Соціальні уявлення молоді розглядаються вченими як форма соціального знання, а суспільствознавча освіта – як чинник формування її соціальних

уявлень (І. Жадан та ін.). Досліджено особливості політичних уявлень студентства, а також питання моралі і права в соціальних уявленнях молоді (І. Дідук, І. Жадан, Л. Овдієнко та ін.). Розкриваються особливості національної ідентичності в соціальних уявленнях молоді, зокрема соціальні уявлення молоді про етнічні особливості українців (О. Скар та ін.). Визначено способи і моделі соціальної взаємодії в соціальних уявленнях студентської молоді (Т. Вольфовська та ін.), соціальні уявлення про громадянськість в структурі громадянської компетентності учнівської молоді та роль соціальних уявлень про громадянськість у процесі її адаптації до соціальних змін (Ю. Борець, С. Позняк та ін.). Дослідниками приділено достатню увагу політичним уявленням, як складової змісту сучасної політичної культури молоді людини (С. Рябов, Т. Траверсе та ін.). Проте, незважаючи на широкий спектр досліджень, потребують уваги нові проблеми, пов'язані з трансформаційними процесами в суспільстві, до яких також залучена молодь, та які суттєво впливають на її соціальні уявлення.

Крім того, в контексті структурних, культурологічних та соціальних зрушень, що відбиваються на життєвому шляху сучасної молоді людини, на тому, як вона планує своє життя, які життєві цілі та завдання ставить, особливої важливості набуває вивчення взаємозв'язку її соціальних уявлень та життєвих сценаріїв, специфіка соціальних уявлень молоді про життєвий успіх в умовах проблемного соціуму та трансформація суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру, її соціальні уявлення про статус людини в суспільстві в умовах проблемного соціуму та здоров'язберігаючі технології.

Особливої уваги потребує проблематика трансформації соціальних уявлень молоді у дискурсі здійснення життєвого вибору та проектування майбутнього. Важливим також вбачаємо концепт соціального порівняння у вивченні проблеми соціальних уявлень молоді та її самоефективності в умовах проблемного соціуму.

Разом із тим, відбуваються значні зміни у психології взаємодії молоді та інформаційно-цифрового середовища, що виявилось, в тому числі, у розширенні репертуару інформаційно-комунікаційних статусів та ролей молоді людини як учасника медіапроцесу, яке характеризується, зокрема, взаємопроникненням процесів медіаспоживання та комунікації; виробництва медіаконтенту та комунікації. Змінне соціальне середовище змінює соціальні уявлення про нього. Проте, масштабних соціально-психологічних досліджень, присвячених вивченню соціальних уявлень молоді у дискурсі інформаційно-цифрового середовища, в доступній нам літературі не знайдено.

Актуальність вирішення означеної проблематики, її складність, багатогранність та недостатнє розроблення теоретичних й практичних аспектів

у спрямованості до сучасних реалій суспільних трансформацій, а також соціальна значущість, зумовили вибір теми дисертаційного дослідження *«Психологія соціальних уявлень молоді у проблемоногенному соціумі»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане у межах комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти професіоналізації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 26 листопада 2021 р.).

Об'єкт дослідження – соціальні уявлення молоді.

Предмет дослідження – психологічні основи соціальних уявлень молоді у проблемоногенному соціумі.

Мета дослідження полягає у теоретико-емпіричному визначенні психологічних основ соціальних уявлень молоді у проблемоногенному соціумі; розкритті концептуальних та змістовно-процесуальних засад побудови і реалізації системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемоногенному соціумі.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до проблеми вивчення соціальних уявлень молоді у науковому просторі.
2. Розкрити провідні етапи формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемоногенного соціуму та їх функції.
3. Надати концептуальне психологічне обґрунтування дослідження соціальних уявлень молоді в проблемоногенному соціумі на рівнях онто-, мікро- та соціогенезу.
4. Визначити зміст і конфігурації соціальних уявлень молоді в умовах проблемоногенного соціуму.
5. Розкрити методологічні і змістовно-процесуальні засади системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемоногенному соціумі.
6. Оцінити ефективність системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемоногенного соціуму.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи соціально-генетичного (антропологічного) (С. Московічі та ін.), соціально-динамічного (В. Дуаз та ін.), структурного («теорія центрального ядра»)

(Ж.-К. Абрик, К. Фламан та ін.), дискурсивного підходів (М. Біллінг, Р. Харре та ін.); концепції розвитку особистості як активного суб'єкта життєдіяльності (В. Бочелюк, Є. Гейко, Н. Добровольська, Т. Комар, С. Максименко, І. Пасічник, І. Попович, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.); теорії та моделі самоорганізації особистості (Я. Гошовський, І. Гоян, В. Завацький та ін.), її соціально-психологічної взаємодії (В. Барко, Н. Завацька, Л. Калмикова, Л. Карамушка, З. Кіреєва, В. Корнієнко, О. Лукашов, У. Михайлишин, М. Орап, Л. Руденко та ін.), соціокультурної самоідентифікації (О. Лісовий та ін.), самоактуалізації (А. Кононенко, С. Кузікова, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) та самодетермінації (Е. Десі, Р. Мей, Р. Райан, В. Франкл, Е. Фромм та ін.); теорія соціального порівняння (Ф. Маджिनно та ін.); положення теорії і практики формування соціальних уявлень молоді (Ж.-К. Абрик, М. Біллінг, Г. Брейквел, В. Дуаз, І. Жадан, Д. Жодле, Д. Кантер, С. Московічі, А. Тешфел, Р. Фарр, К. Фламан, Р. Харре, та ін.); теорії вивчення молоді у контексті мережевого інформаційно-комунікативного суспільства (М. Бауерлейн, В. Васютинський, Г. Ворган, І. Гуляс, М. Пренські, Г. Смол, Д. Тепскотт, Н. Хоув, В. Штраус та ін.); концептуальні підходи до детермінації соціальної активності особистості (О. Блискун, І. Волженцева, Ю. Завацький, Л. Заграй, В. Панок, О. Сафін, В. Татенко, Т. Траверсе, В. Турбан, О. Фурман, Л. Черновська, Т. Щербан та ін.); наукові погляди на природу і генезу цінностей та ціннісних орієнтацій особистості (О. Бондаренко, М. Боришевський, С. Гарькавець, А. Грись, М. Рокич, В. Франкл, О. Цільмак, Ю. Швалб, Ш. Шварц та ін.); методологічні положення і принципи активного соціально-психологічного навчання в умовах проблемного соціуму (О. Бондарчук, Ю. Бохонкова, І. Бурлакова, В. Волошина, О. Кононенко, О. Литвиненко, С. Миронець, Л. Пілецька, О. Сафін, К. Седих, М. Тоба, Н. Токарева, Р. Шевченко, Т. Яценко та ін.).

Для досягнення поставленої мети та розв'язання висунутих завдань використано комплекс **методів дослідження**:

– *теоретичні*: теоретичний, порівняльний аналіз та синтез сучасних наукових й емпіричних досліджень з проблеми вивчення психологічних основ соціальних уявлень молоді у проблемному соціумі, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, анкетування, інтерв'ювання; асоціативний експеримент; контент аналіз; психодіагностичні методики: опитувальник «Життєві моделі» (С. Костроміна), опитувальник на визначення часової перспективи (ЗТPI) (Ф. Зімбардо), опитувальник «Антивіталістичність та життєстійкість» (О. Сагалакова, Д. Труєвцев), методика оцінки соціальних уявлень молоді про мас-медіа (М. Жижина), «Шкала соціального порівняння» (S. Schneider, J. Schupp, адаптація Я. Раєвської та ін.), «Шкала

самоефективності» «The Self-Efficacy Scale» (SES) (М. Sherer та ін.), методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» (ДМСО) (В. Мільман), опитувальник «SF-36 health status survey» для оцінки якості життя (J.E. Ware), методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) (Дж. Роттер), шкала тривоги (State-Trait Anxiety Inventory, STAI) (Ч. Спілбергер), тест на оцінку невротичних станів (К. Яхін, Д. Менделевич), методика вільних асоціацій (П. Вержес), проєктивна методика «Незакінчені речення»;

– *методи математичної обробки даних* із їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка даних і графічна презентація результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакета статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2020-2025 років у чотири етапи.

На *пошуковому етапі* дослідження було здійснено аналіз, синтез, порівняння сучасних наукових та емпіричних досліджень з проблеми соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі у вітчизняній і зарубіжній науці, а також їх узагальнення, класифікація й систематизація.

На *аналітичному етапі* було визначено концептуальні психологічні засади дослідження соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі.

На *констатувальному етапі* дослідження було виявлено психологічну специфіку соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі в онто-, мікро- та соціогенезі. Під час реалізації цього етапу визначено цілі, завдання та методичний апарат емпіричного дослідження й проаналізовано отримані дані.

На *формуальному етапі* дослідження було розроблено і апробовано систему соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі та проведено оцінку її ефективності. Здійснено інтерпретацію результатів проведеного дослідження та їх узагальнення.

Дослідження проводилось на базі загальноосвітніх навчальних закладів, закладів вищої освіти, установ і підприємств різної форми власності різних регіонів України (науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ), Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса), Центру розвитку підприємництва та реалізації бізнес-ідей» (м. Київ), Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ)), а також на базі закладів вищої освіти (Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Одеського національного морського університету, Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, Хмельницького національного

університету, Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка).

Вибірку склали 794 респондента (368 (46,3%) чоловіків та 426 (53,7%) жінок) віком від 16 до 25 років. Серед досліджуваних 247 (31,1%) респондентів були представниками учнівської молоді, 288 (36,3%) респондентів були здобувачами закладів вищої освіти. Та 259 (32,6%) респондентів – працююча молодь мали досвід професійної діяльності від 1 до 5 років у соціономічній сфері. Вибірка була репрезентативною щодо ключових для емпіричного дослідження змінних і основних соціально-демографічних характеристик молоді.

Надійність і вірогідність результатів дослідження забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних теоретичних позицій, використанням взаємодоповнювальних методів, що відповідають меті та завданням дослідження, репрезентативністю вибірки, поєднанням кількісних та якісних методів аналізу отриманих емпіричних даних, використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: на основі комплементарних наукових підходів (соціально-генетичного (антропологічного), соціально-динамічного, структурного («теорія центрального ядра»), дискурсивного) *наведено* концептуальне обґрунтування дослідження соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі через *актуалізацію* їх формування та трансформації у дискурсі травмивного досвіду життєздійснення та антиципування (образу майбутнього, його проєктування та життєвої перспективи загалом); *артикуляцію* здійснення життєвого вибору в умовах проблемогенного соціуму (за змістовно-сисловою та інструментальною складовими) та концепту соціального порівняння у формуванні соціальних уявлень молоді та її самоєфективності в проблемогенному соціумі; *диференційовано* специфіку формування та трансформації соціальних уявлень молоді (на рівнях онто-, мікро- та соціогенезу); *визначено* зміст і конфігурації соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму (з'ясовано особливості соціальних уявлень молоді про життєвий успіх та способи його досягнення в умовах проблемогенного соціуму та *розкрито* структуру соціальних уявлень про статус людини в суспільстві; *проведено* аналіз результатів трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру (за когнітивним, емоційним, конативним компонентами та у вимірі експліцитної й імпліцитної довіри) та перспективи майбутнього; *виявлено* особливості соціальних уявлень молоді про інформаційно-цифрове середовище та його вплив на їх формування і трансформацію у проблемогенному соціумі;

виокремлено дескриптори соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології; *встановлено* взаємозв'язок життєвих сценаріїв молоді та її соціальних уявлень в умовах проблемогенного соціуму);

– *розкрито* методологічні і змістовно-процесуальні засади системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі, реалізованої на етапах проблематизації, інтерпретації, репрезентації та категоризації, яка містить інформаційний, діагностичний, розвивальний, ресурсний, рефлексивний, моніторинговий блоки та комплекс інноваційних соціально-психологічних та інформаційно-комунікаційних психотехнологій особистісної, міжособистісної і мікросоціальної спрямованості;

– *поглиблено та уточнено*: уявлення про сучасні підходи до вивчення феномену соціальних уявлень молоді, його змістовні й структурні особливості; про соціально-психологічну сутність та системність процесу формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму;

– *отримало подальший розвиток*: методичне та процедурне забезпечення вивчення феномену соціальних уявлень молоді; погляди на вікові зміни у процесі формування та трансформації соціальних уявлень молоді; підходи до соціально-психологічних засобів і технологій оптимізації процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання методичного інструментарію при проведенні системних досліджень соціальних уявлень молоді в онто-, мікро- та соціосіогенезі; розробці принципів побудови і змісту системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі через використання й інтеграцію інноваційних соціально-психологічних та інформаційно-комунікаційних психотехнологій особистісної, міжособистісної і мікросоціальної спрямованості.

Отримані дані можуть бути рекомендовані до впровадження у закладах загальної середньої та профільної освіти, закладах вищої освіти, а також у консультаційних Центрах з метою оптимізації процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі. Результати проведеного дослідження можуть бути використані також для застосування у соціально-психологічній діагностиці та консультуванні молоді, у сімейній консультації та психолого-корекційній роботі з метою забезпечення активного саморозвитку і самовдосконалення особистості та забезпечення успішності процесу формування її соціальних уявлень в умовах проблемогенного соціуму.

Результати дослідження **впроваджено** у наукову та методичну роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 517/36 від 18.06.2024 р.), у роботу Громадської організації «Фонд

розвитку підприємництва та реалізації бізнес-ідей» (м. Київ) (довідка № 21-02-24Ф від 22.02.2024 р.), у роботу Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ) (довідка № 28-01-24Ф від 29.01.2024 р.), у наукову та методичну роботу Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України (довідка від 12.02.2025 р.), у наукову та навчально-методичну роботу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка № 514/15.17 від 18.06.2024 р.), у навчально-виховну роботу факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 204 від 21.05.2024 р.), у навчально-науковий процес та виховну роботу кафедри практичної психології Навчально-наукового морського гуманітарного інституту Одеського національного морського університету (довідка від 27.03.2024 р.), у роботу Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського (довідка № 24 від 19.02.2024 р.), у роботу Хмельницького національного університету (довідка № 53 від 15.04.2024 р.), у навчально-педагогічний та науково-методичний процес діяльності Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса) (довідка № 79/1 від 25.12.2023 р.), у навчально-наукову роботу Центральнотаврійського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 33-н від 18.06.2024 р.), та застосовано при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін та спецкурсів «Соціальна психологія», «Психологія особистості», «Психологія соціальної роботи», «Психологія», «Психологія праці», «Психологічне консультування», «Психологічна корекція», «Соціально-психологічний тренінг», «Загальна психологія», при підготовці науково-дослідних робіт здобувачів вищої освіти та ін.

Особистий внесок автора. Розроблені наукові положення та отримані емпіричні дані є самостійним внеском автора в розробку проблеми визначення психологічних основ соціальних уявлень молоді в умовах проблемного соціуму. В опублікованих зі співавторами працях доробок автора становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Положення та висновки кандидатської дисертації на тему «Соціально-психологічні особливості дискурсу військової загрози в соціальних мережах» у докторській дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, круглих столах, семінарах-тренінгах, стажуваннях різного рівня, зокрема на міжнародних: VII науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Севєродонецьк, 2019 р.), VIII scientific and practical

conference «Labyrinths of Reality» (Montreal, Canada, 2020), VIII науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри», присвяченій пам'яті професора Ващенко Ірини Володимирівни (Сєверодонецьк, 2021 р.), VII науково-практичній конференції «Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм» (Сєверодонецьк, 2021 р.), II науково-практичній онлайн конференції «Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики» (Кропивницький, 2022 р.), III науково-практичній конференції «Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики» (Івано-Франківськ, 2023 р.), IX науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, 2023 р.), семінарах-тренінгах у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID): «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.), «Удосконалення комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.), «Синергія інтелекту та тіла: науково-педагогічна компетентність» (Київ, 2024 р.), «Психологія професійного мислення: готовність до змін» (Київ, 2024 р.), «Соціально-правовий аналіз булінгу та мобінгу, як найпоширеніших явищ дискримінації в суспільстві» (Київ, 2024 р.), II Multidisciplinary Conference «Main Challenges And Issues Of University Education In War Conditions: Ukraine – 2022-2024» (Winnipeg, Canada, 2024), International internship «Fundraising and Organization of Project Activities in Educational Establishments: European Experience» (Krakow, Poland, 2024 р.); з міжнародною участю: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика» (Кропивницький, 2023 р.), XVI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства» (Київ, 2024 р.), Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні питання гіпнозу та сучасної гіпнотерапії у корекції психоемоційних травм, ПТСР та інших психічних розладів» (Київ, 2025 р.); *всеукраїнських*: науковій конференції «Особистість у діяльнісному підході: сучасний погляд» (Київ, 2019 р.), науковому круглому столі «Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього» (Київ, 2020 р.), науковому круглому онлайн-столі «Теперішнє та майбутнє української психології: надбання та втрати» (Київ, 2024 р.), науковому круглому онлайн-столі «Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього» (Київ, 2024 р.), I науково-практичній конференції «Актуальні питання відновлення ментального здоров'я у психологічному вимірі» (Київ, 2024 р.), науково-практичній конференції «Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації»

(Львів, 2024 р.); доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2021-2025 рр.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено в 38 публікаціях автора, з яких 1 одноосібна монографія, 21 стаття у наукових фахових виданнях із психології (з яких 20 статей у наукометричних виданнях, з них 5 статей – у наукометричній базі Scopus); 16 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел із 310 найменувань (з них 180 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 345 сторінках, із них 311 сторінок основного тексту. Робота містить 9 таблиць на 7 сторінках, 2 рисунки на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, розкривається його об'єкт, предмет, мета і завдання наукового пошуку, теоретико-методологічні засади та методичний апарат. Висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження, публікації за темою дисертації, її структуру та обсяг.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення проблеми соціальних уявлень молоді в сучасному науковому просторі» проведено систематизацію наукових підходів до феномену соціальних уявлень особистості як предмета міждисциплінарного дослідження; наведено соціально-психологічні характеристики молоді як особливої соціально-демографічної групи у векторі вивчення її соціальних уявлень; проведено аналіз сучасних підходів до проблеми формування соціальних уявлень молоді та їх функцій.

Встановлено, що соціальне уявлення – це ментальне утворення, яке включає будь-які форми знань, поглядів, переконань, що дозволяють особистості взаємодіяти, будувати комунікацію і взаємовідносини, а зміст соціальних уявлень визначає форми і способи соціального пізнання та ціннісні пріоритети, що регулюють поведінку. При цьому джерелами для конструювання соціальних уявлень особистості виступають різні психічні функції та явища, які виникають в процесі міжособистісної взаємодії, та допомагають їй осмислити і зрозуміти соціальну дійсність (Ж.-К. Абрик, М. Біллінг, Г. Брейквел, В. Дуаз, І. Жадан, Д. Жодле, Д. Кантер, С. Московічі, А. Тешфел, Р. Фарр, К. Фламан, Р. Харре та ін.).

Показано, що до аналізу соціальних уявлень молоді доцільно задіяти теоретичні підходи, комплементарні один одному: соціально-генетичний (антропологічний), соціально-динамічний, структурний («теорія центрального ядра»), дискурсивний. Соціально-генетичний (антропологічний) підхід передбачає аналіз виникнення та розвитку соціальних уявлень (С. Московічі та ін.). Соціально-динамічний підхід спрямований на вивчення впливу особливостей соціальної структури на формування соціальних уявлень (В. Дуаз та ін.). Структурний підхід чи «теорія центрального ядра» (Ж.-К. Абрик, К. Фламан та ін.) пропонує розглядати соціальні уявлення як ієрархічно організовану систему, що складається з двох підсистем, які взаємодіють: центральної системи (ядра) і периферичної системи. Ядро є стабільною системою з обмеженою кількістю елементів – стереотипів і прототипів, що асоціюються з об'єктом; периферія, навпаки, мінлива і відбиває суттєві особливості трансформації соціальних уявлень. Ключовою умовою функціонування ядра соціальних уявлень є процес активації, що є «запитом» або «використанням» окремих елементів для встановлення значення як самого об'єкта, так і пов'язаного з ним досвіду. Чим більша активація елемента, тим більш важливою є роль, здійснювана ним в уявленнях; при цьому значущим чинником виступає соціальний досвід. Дискурсивний підхід передбачає аналіз соціальних уявлень як деяких упорядкованих навколо однієї теми теорій, що мають певну схему класифікації, опису, пояснення, дії та є складовою переконань і практик, які поділяються індивідами (М. Біллінг, Р. Харре та ін.).

Узагальнено, що соціальні уявлення розглядаються як складова соціального мислення; чинник конструювання суспільних стандартів та модусів поведінки особистості і групи; форма відображення конкретного суспільства з його суперечностями між соціальними нормами і прагненнями суб'єкта; як спосіб міркувань, характерний для суб'єкта, що представляє певну соціальну групу чи статусну позицію; як прояв міжгрупових відносин тощо (Ж.-К. Абрик, В. Дуаз, І. Жадан, Д. Жодле, С. Московічі, А. Тешфел, Р. Харре та ін.).

Проаналізовано типи соціальних уявлень особистості. З'ясовано, що найбільш поширеними в суспільстві є керівні уявлення, які можуть нав'язуватися в процесі соціалізації і впливати на інші переконання особистості; полемічні соціальні уявлення – такі, що сформувалися і увійшли до соціальної свідомості в результаті полеміки, конфлікту сприйняття та думок (найчастіше вони не поділяють в повному обсязі членами суспільства та в такий спосіб носять полемічний характер) і, нарешті, емансиповані соціальні уявлення можуть відрізнятися у малих групах, які, навіть, є близькими за походженням, інтересами, цілями тощо (С. Московічі). Так чи інакше, але

кожен із цих типів уявлень передбачає різний ступінь свободи для людини з погляду конструювання індивідуальних уявлень.

Наведено соціально-психологічні характеристики молоді як особливої соціально-демографічної групи та констатовано, що дослідження молоді в межах соціальної психології мають особливе значення у векторі вивчення її соціальних уявлень (О. Блискун, В. Бочелюк, І. Гоян, Н. Завацька, Т. Комар, О. Лосієвська, В. Шевяков та ін.).

Показано, що визначальною ланкою соціально-психологічної характеристики молоді є криза соціальної ідентичності, яка, з одного боку, впливає на вік та психічний розвиток, а з іншого, – на стан сучасної суспільної свідомості та соціальні уявлення молоді (А. Борисюк, С. Максименко, М. Семиліт, В. Турбан та ін.).

Узагальнено, що основними чинниками, які впливають на соціально-психологічний розвиток молоді та формування її соціальних уявлень, є універсальний віковий психічний розвиток; суспільна свідомість; соціальні елементи суспільства (Т. Вольфовська, І. Дідук, І. Жадан, Л. Овдієнко, С. Позняк, С. Рябов, О. Снар та ін.), а вивчення молоді у контексті мережевого інформаційно-комунікативного суспільства (М. Бауерлейн, В. Васютинський, Г. Ворман, М. Пренські, Г. Смол, Д. Тепскотт, Н. Хоув, В. Штраус та ін.) дозволило визначити характеристики, які потребують уваги у векторі трансформації її соціальних уявлень (амбівалентність, поєднання протилежних оцінок, нестабільність, мінливість, еклектичність, поєднання елементів різних цінностей, відсутність вираженого інтересу до владних відносин, певна політична індиферентність, домінування прагматичних установок, орієнтація на гедоністичні цінності, розваги тощо).

Уособлено етапи об'єктивації і впровадження в появі та поширенні соціальних уявлень (С. Московічі). В ході об'єктивації здійснюється збір даних про об'єкт, а також відбір інформації про той чи інший феномен (або елемент) дійсності, яку має більшість представників соціальної групи. Так виділяється ядро соціальних уявлень, що володіє відносною стійкістю (є центральною системою), а інформація, набута в процесі отримання досвіду, вбудовується в гнучку і мінливу периферичну систему. На етапі впровадження проходить співвіднесення смислового ядра з іншими соціальними уявленнями, у результаті чого вони коригують і доповнюють одне одного. Підкреслено, що для своєрідного захисту центрального ядра з'являються периферичні елементи, які мають більшу гнучкість для змін і меншу значимість для стабільності соціальних уявлень, забезпечуючи їхній запуск. Внаслідок багатоступінчастого захисту центрального ядра соціальні уявлення є досить стабільними та стійкими до змін, що зумовлює тривалість процесу формування нових уявлень.

Наголошено на формуванні соціальних уявлень щодо соціально значущих об'єктів (Б. Гаф'є) та символічній і матеріальній значущості конкретного об'єкта, у порівнянні з іншими (М.-Л. Рукетт, П. Рату), як визначальних характеристик для об'єкта уявлень. Узагальнено, що найбільш значущою функцією соціальних уявлень молоді є пізнання. Соціальні уявлення забезпечують опис, класифікацію та пояснення соціальної реальності, яка сприймається молодого людиною крізь призму власних прагнень та інтересів. Їх функція полягає також в адаптації соціальних фактів, що відбуваються, явищ політичного, наукового плану до вже сформованих, раніше існуючих поглядів, думок і оцінок та в опосередкуванні, регуляції поведінки молодого людини.

Показано, що провідними етапами, які описують процес формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемного соціуму, виступають проблематизація, інтерпретація, репрезентація та категоризація. Зазначено, що сформовані соціальні уявлення не лише структурно вбудовуються в колективну свідомість, а й вкрапляються в індивідуальну свідомість, відбиваючи при цьому уявлення молодого людини про себе та світ загалом. Крім того, соціальні уявлення розглядаються як частина соціального мислення та підкреслюється, що його вивчення дозволяє розкрити як проблеми свідомості, так і тенденції розвитку особистості і суспільства.

Підкреслено, що розробка ідей темати багато в чому збагатила і поглибила розуміння процесів формування соціальних уявлень, дозволила сформулювати нові завдання для подальшого розвитку теорії, а також відкрила шлях для емпіричного дослідження цих процесів.

Систематизація наукових поглядів на проблему дослідження дозволила підкреслити складність, суперечливість і недостатню концептуальну розробленість сутнісно-змістової характеристики феномену соціальних уявлень молоді; виділити головні напрямки вивчення процесу формування соціальних уявлень молоді та системи його соціально-психологічного супроводу в умовах проблемного соціуму, в основі яких лежить специфіка завдань дослідження.

У другому розділі **«Концептуальне психологічне обґрунтування дослідження соціальних уявлень молоді у проблемному соціумі»** здійснено концептуальне психологічне обґрунтування дослідження соціальних уявлень молоді у проблемному соціумі на рівнях онто-, мікро- та соціогенезу через актуалізацію їх формування та трансформацію у дискурсі травмивного досвіду життєздійснення та антиципування (образу майбутнього, його проєктування та життєвої перспективи загалом); артикуляцію життєвого вибору молоді (за змістовно-сміисловою та інструментальною складовими) в умовах проблемного соціуму та концепту соціального порівняння у

формуванні соціальних уявлень молоді та її самоефективності в проблемогенному соціумі.

Констатовано, що в сучасному проблемогенному соціумі відбуваються суттєві зміни соціальної взаємодії і ступінь прогнозованості цих трансформацій є доволі низьким (І. Жадан), що значно впливає на соціальні уявлення молоді.

Диференційовано специфіку формування та трансформації соціальних уявлень молоді на рівнях онто-, мікро- та соціогенезу. Так, на рівні онтогенезу відбувається формування уявлення про світ і навколишні явища. У ході міжособистісних відносин, на рівні мікрогенезу, формуються уявлення про партнера і про предмет взаємодії. На рівні соціогенезу формуються та трансформуються соціальні уявлення в суспільстві (Е. Себі, Н. Christensen, F. Deane, A. Gulliver, K. Griffiths, C. Wilson та ін.).

Наголошено, що в умовах проблемогенного соціуму, який породжує соціальну нестабільність, соціальні уявлення допомагають молоді як зберігати внутрішню картину світу несуперечливою, так і збалансувати емоційний стан. Проте, аналізуючи процеси формування та трансформації соціальних уявлень молоді, важливо враховувати, що в психіці молодої людини можуть мати місце спотворення у відображенні соціальної дійсності. Провідними чинниками таких спотворень є когнітивний, груповий та соціокультурний. Так, когнітивний чинник обумовлює стереотипізацію мислення, бажання молодої людини спростити картину світу і привести до звичних їй схем. Вплив групового чинника на спотворення соціальних уявлень проявляється в деформаціях спільної взаємодії. Соціокультурний чинник спотворення відображення соціальної дійсності представлений обмеженням інтерпретації сприйманих стимулів з урахуванням культурних норм (С. Московичі). Крім того, психотравматизація призводить до екзистенційного вакууму: припинення пошуку нових смислів, планування майбутнього, боротьби з наслідками травмування.

У зв'язку з цим, процеси формування та трансформації соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі та її психотравмівне життєздійснення в ньому має розглядатися через якісний аналіз зміни структури таких уявлень, а також з погляду на те, що психотравма – це тригер до зміцнення та відновлення соціальних уявлень, що призводить до перегляду прогнозованого майбутнього. При цьому на характер таких трансформацій впливає індивідуальний конструкт, суб'єктивність сприйняття психотравмівної ситуації та особисті стратегії подолання. Важливим у цьому аспекті є розуміння молодою людиною образу майбутнього, як рухомої ментальної конструкції, яка не тільки показує її соціальні уявлення про майбутнє, а й активно впливає на поточне життєздійснення.

Констатовано, що в основі створення образу майбутнього, який випиває на соціальні уявлення молоді в дискурсі травмивного досвіду життєздійснення лежить антиципація – здатність (у широкому сенсі) діяти і приймати рішення з певним часовим випередженням щодо очікуваних майбутніх подій. Власне образ майбутнього є своєрідною проєкцією бажаного результату, який допомагає молодій людині орієнтуватися в часі та планувати свою життєдіяльність в умовах проблемогенного соціуму. Як структурна одиниця часової перспективи, образ майбутнього виконує функцію антиципації, тобто передбачення майбутніх подій і станів, що дозволяє молодій людині адаптуватися до змін. Цей проєкт є своєрідним передбаченням, що реалізує прогностичну функцію соціальних уявлень молоді в проблемогенному соціумі. Показано, що структура соціальних уявлень про майбутнє складається з когнітивного, емоційного, смислового та поведінкового компонентів (І. Батраченко, Ж. Вірна та ін.).

Наголошено, що однією з основних екзистенційних категорій буття молодої людини, найважливішим атрибутом її існування, що реалізується на всіх рівнях життєвого контексту, є вибір. Тому концептуалізація проблеми соціальних уявлень молоді була артикульована нами у векторі здійснення нею життєвого вибору в умовах проблемогенного соціуму.

Зазначено, що крім полярних підходів (детермінізму та індетермінізму) до проблеми життєвого вибору, заслуговує на увагу позиція інтердетермінізму, згідно з якою вибір розглядається як результат взаємодії сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників: ситуації вибору, соціального оточення, з одного боку, і розуму, досвіду, системи цінностей суб'єкта вибору – з іншого.

Показано, що в структурі життєвого вибору молоді у проблемогенному соціумі слід виокремити такі складові: змістовно-сміслову та інструментальну. Змістовно-смістова складова життєвого вибору – соціальні уявлення та цінності, що лежать в основі вибору, який здійснюється молодою людиною, та які детермінують його; інструментальна складова – спосіб прийняття та реалізації рішення щодо життєво значущого питання.

Підкреслено, що в умовах проблемогенного соціуму в своїх соціальних уявленнях та життєздійсненні молода людина, ґрунтуючись на суб'єктивному образі дійсності, прагне досягти внутрішньої узгодженості, несуперечності та логічності картини світу. Проте, когнітивні елементи не завжди здатні вписатися в цю картину світу, вони перебувають у безперервній взаємодії, що може виявлятися в формі конфлікту, протиріччя, невизначеності взаємозв'язку тощо. Ситуація вибору характеризується невизначеністю, яка потребує вирішення завдяки активності самого суб'єкта вибору, а також враховується складність ситуації вибору, обумовлена наявністю безлічі варіантів щодо її розв'язання. При цьому, реалізуючи вибір з урахуванням наявних соціальних

уявлень, молода людина бере на себе відповідальність за його здійснення, самостійно визначаючи послідовність власних дій, способи та засоби досягнення поставленої мети.

Підкреслено, що соціальні уявлення, перевага способу життя, визначення цілей, етапів їх досягнення та підпорядкування ним цих етапів є значущими ознаками життєвої стратегії молодої людини загалом. За допомогою здійснення виборів у межах життєвого контексту, зокрема, у проблемогенному соціумі, молода людина підтримує зв'язність власного життєвого шляху та свою ідентичність, утверджуючись у своїй справжності та екзистенції.

Показано, що введення концепту соціального порівняння у вивчення проблеми соціальних уявлень молоді та її самоефективності в умовах проблемогенного соціуму пов'язано, насамперед, з тим, що навчально-професійна діяльність молоді носить яскраво виражений порівняльний характер, а стрімкий розвиток соціальних мереж, цифрового освітнього простору, засобів штучного інтелекту, змінив координати соціального порівняння, зробивши його медійним і набагато швидшим, дієвішим та ефективним (P. Sheffler, C. Cheung). При цьому дослідники (K. Burnell та ін.) стверджують, що наразі молодь має достатньо інформації на соціальних платформах, які полегшують соціальне порівняння.

Констатовано, що висхідні порівняння спонукають до зниження самооцінки, а низхідні – до її підвищення. Переконливо засвідчено, що активне використання соціальних медіа часто посилює у молоді враження, що інші живуть краще, ніж вони самі, що негативно впливає на її соціальні уявлення та позначається на самооцінці та суб'єктивному благополуччі в цілому (X. Goldberg). Акцентовано увагу на висхідному соціальному порівнянні в сфері освіти і з'ясовано посередницьку роль вольових і мисленневих процесів (X. Qi, Y. Jiang, R. Lian). Здійснено конструктивну спробу з'ясувати ефективність взаємодії молоді з проблемами психічного здоров'я в соціальних медіа та вказано на вразливість молодих людей з вадами психічного здоров'я. З'ясовано, що страх втрати і висхідне соціальне порівняння в мережах здатні погіршувати суб'єктивне благополуччя і підвищувати стресогенність (O. Berkout, M. Flynn).

Наголошено, що ціннісна і саморегуляційна складова є значущим виміром у контексті проаналізованих досліджень та узагальнено, що самоефективність є суб'єктивним судженням, а також оцінкою потенціалу та готовності займатися певною діяльністю чи діяльністю в певній сфері (С. Нао), у відповідності з власними соціальними уявленнями.

Узагальнено, що дослідження соціальних уявлень має передбачати реалізацію якісно-кількісної стратегії аналізу даних, що дозволяє, по-перше,

виявити і проаналізувати зміст уявлення, та по-друге, забезпечити багатовимірне вивчення соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму. Це необхідно, передусім, для надійності одержуваних результатів та вивчення досліджуваного феномену у всій його складності.

Концептуальне психологічне обґрунтування проблеми дослідження було покладено в основу проведення емпіричного вивчення особливостей соціальних уявлень молоді в онто-, мікро-, та соціогенезі в умовах проблемогенного соціуму.

У **третьому розділі «Емпіричне вивчення особливостей соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму»** розкрито специфіку соціальних уявлень молоді про життєвий успіх і способи його досягнення в умовах проблемогенного соціуму та наведено структуру соціальних уявлень молоді про статус людини в суспільстві; подано результати трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру та перспективи майбутнього; визначено особливості соціальних уявлень молоді про інформаційно-цифрове середовище та його вплив на їх формування і трансформацію; розкрито дескриптори соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології; встановлено взаємозв'язок життєвих сценаріїв молоді та її соціальних уявлень у проблемогенному соціумі.

Метою *першого етапу* дослідження виступило розкриття соціальних уявлень молоді про життєвий успіх та способи його досягнення в умовах проблемогенного соціуму.

Наголошено, що основним поняттям, яке допомагає розкрити сутність феномену життєвого успіху, є «ціледосягнення», розгляд якого передбачав аналіз структури та ієрархію цілей досягнення (раціональна/ірраціональна форми ціледосягнення); прийняття та використання способів досягнення успіху; отримання результату досягнення успіху.

Виявлено основні протиріччя в соціальних уявленнях молоді про життєвий успіх: між персоніфікацією (коли особиста стратегія досягнення формується в орієнтації на досягнення вже успішних людей; відповідно, успіх має наслідувальний характер – відтворює модель успіху іншої людини) та деперсоніфікацією особистих досягнень (у цьому векторі успіх має яскраво виражений індивідуалістичний характер, оскільки стратегія досягнення формується в орієнтації на особистісні критерії успіху), а також протиріччя між орієнтацією на власні зусилля та орієнтацією на допомогу ззовні при досягненні життєвого успіху в проблемогенному соціумі.

Запропоновано типологію соціальних уявлень молоді про життєвий успіх та основні сутнісні характеристик виділених типів. В основі першої типології лежать такі ознаки, як суб'єктивна оцінка успішності життя, ступінь реалізації намічених цілей, завдань. Відповідно до цього, виділено такі типи

респондентів: «самореалізований раціоналіст» (54,2%), «частково реалізований ідеаліст» (21,4%), «несамореалізований ірраціоналіст» (24,4%). В основі другої типології лежать такі ознаки, як умови досягнення успіху (суб'єктивна оцінка), суб'єктивна оцінка ефективності різних способів досягнення успіху. Відповідно до цього, виділено такі типи досліджуваних: «конструктивіст» (17,5%), «адаптивіст» (52,3%) та «конформіст» (30,2%).

Мета *другого етапу* емпіричного дослідження полягала у вивченні структури та змісту соціальних уявлень респондентів про соціальний статус людини в суспільстві в умовах проблемогенного соціуму, яке було проведене з урахуванням соціально-професійного статусу членів їх сімей. З цією метою ми скористалися методикою вільних асоціацій П. Вержеса з декількома відповідями (задане число асоціацій без обмежень семантичного чи граматичного характеру), що узгоджується з принципами реалізації цієї методики в руслі структурного підходу до аналізу соціальних уявлень. Для визначення соціально-професійного статусу членів сімей респондентів було використано мультикритеріальний індекс соціальної позиції А. Холлінсхеда, що включає такі складові, як рівень освіти та професійні характеристики.

Аналіз статусу членів сімей респондентів дозволив виділити чотири статусні рівні: нижчий за середній, середній, вищий за середній, високий.

Встановлено, що структура соціальних уявлень про статус людини в суспільстві має відмінності у респондентів із сімей із різним статусом за значущістю та валентністю елементів ядра соціальних уявлень. З'ясовано, що, в порівнянні з «середньостатусними» респондентами елемент ядра «знання» має найбільшу значущість для «високостатусних» досліджуваних, а також найбільш позитивне емоційне забарвлення для респондентів із сімей зі статусом вищим за середній. Найбільш узгоджене ядро соціальних уявлень про статус людини в суспільстві у досліджуваних із сімей зі статусом нижчим за середній, найменш узгоджене – у «високостатусних» респондентів.

Аналіз особливостей периферичної системи соціальних уявлень дозволив уточнити специфіку їхнього змісту, а також індивідуальний досвід респондентів з урахуванням соціально-професійного статусу членів їх сімей. Так, периферична система соціальних уявлень про статус людини в суспільстві у респондентів з сімей з різним статусом характеризується розширеним числом елементів у кожній сфері, що відображають індивідуальний досвід, і пов'язані з процесом здобуття вищої освіти («навчання»), з його результатом («диплом»), а також з можливістю особистісного та професійного вдосконалення («розвиток»).

Підкреслено, що поняття «успіх» міститься в зоні ядра уявлень респондентів зі статусом вище середнього, має найменший ранг, у порівнянні з іншими асоціаціями ядра, і не зазначено респондентами інших статусних

категорій, а поняття «дохід» входить в зону ядра уявлень лише «високостатусних» респондентів, тоді як у досліджуваних інших статусних категорій воно входить у периферичну систему. Це поняття характеризується найбільшою частотою і рангом, у порівнянні з іншими асоціаціями ядра.

Показано, що заслуговують на увагу отримані на цьому етапі дослідження результати вивчення соціальних уявлень респондентів про порядну людину. Проведений факторний аналіз дозволив виокремити 6 факторів («конвенційний» (факторне навантаження дорівнює 15,72%) – змінні, які його утворюють, вказують на те, що соціальні уявлення про порядну людину у респондентів пов'язані з наявністю вираженої правової свідомості, яка формується в процесі правової соціалізації; «асертивний» (7,22%) – вольових якостей, особистої ініціативи, успішності у сфері міжособистісних відносин; «культурно-когнітивний» (4,71%) – розглядають порядну людину як носія культури, знань, етикету; «фактор допомоги» (4,42%) – яка допоможе у складній ситуації, відгукнеться на прохання, виявить увагу та безкорисливість; «патріотизм» (3,85%) – як громадянина своєї країни, який власним прикладом уособлює поняття патріотизму і є прикладом для інших; «господарність, раціональність» (3,44%) – порядність людини пов'язують з раціональністю, працьовитістю, акуратністю, практицизмом.

Як показав теоретичний аналіз, важливими є дослідження соціальних уявлень молоді про феномени, що лежать в основі формування структури відносин у суспільстві. Одним із таких феноменів є довіра. Тому, на *третьому етапі* дослідження було проаналізовано результати трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру.

У структурі соціальних уявлень молоді у векторі довіри виокремлено когнітивний, емотивний та конативний компоненти. Когнітивний компонент проявляється в сукупності суджень про феномен довіри, про об'єкт та ситуацію довіри; емотивний компонент становлять уявлення про емоційне тло процесу довірчого спілкування; конативний компонент є найбільш складним і відбивається в уявленнях молоді про прояви довіри в поведінці.

Зазначено, що вікові етапи впливають на структуру соціальних уявлень молоді. Когнітивний компонент більшою мірою виражений у соціальних уявленнях в старшому юнацькому віці, коли більше значення мають переконання, оцінка власного досвіду та побудова очікувань від результатів довіри. В ранньому юнацькому віці найбільш важливими є емоції та дії, пов'язані з поняттям довіри, тобто переважають конативний та емотивний компоненти.

Показано, що в формуванні соціальних уявлень про довіру у молоді беруть участь експліцитна та імпліцитна довіра: експліцитна довіра виникає на основі оцінки ситуації; імпліцитна – на основі сформованих когнітивних

уявлень. При цьому процес зміни уявлень молоді характеризується поступовим переходом з експліцитної до імпліцитної довіри у ході дорослішання і визначений як інтеріоризація довіри.

Вагомими виявилися результати аналізу трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про перспективи майбутнього в умовах проблемогенного соціуму.

Встановлено, що молодь має складні та різноманітні соціальні уявлення щодо перспектив майбутнього, які формуються під впливом проблемогенного соціуму та змін у суспільстві. Виявлено, що негативні емоції впливають на песимістичне сприйняття майбутнього, а здатність долати труднощі, навпаки, сприяє оптимізму. Наголошено на важливості формування позитивних соціальних уявлень респондентів щодо перспектив майбутнього. Підкреслено роль основного ресурсу – розвитку впевненості у собі, позитивного ставлення до майбутнього, здатності до самоаналізу та довіри до власного досвіду.

На *четвертому етапі* дослідження було виявлено соціальні уявлення молоді про інформаційно-цифрове середовище та його вплив на їх формування і трансформацію.

Узагальнено, що в соціальних уявленнях молоді підтверджується перехідний характер сучасного етапу розвитку суспільства, позначаються провідні тенденції його зміни та ключових соціальних інститутів.

Аналіз інтернет-дискусій щодо ставлення респондентів до різних видів медіа та асоціативний експеримент показали високу значущість інтернету, його важливість у житті молоді; він сприймається досліджуваними в більшому ступені позитивно, оцінюється як необхідна й корисна складова життя і виділяється як особистісно значущий простір, який транслює певні смисли та цінності, а також реалізує значущі функції. Отже, загалом соціальні уявлення молоді про інтернет перебувають у позитивному полі: інтернет наділяється характеристиками потреби і корисності. Водночас, негативні асоціації пов'язуються як з маніпулятивними можливостями інтернету, так і з інформаційним перевантаженням, актуалізацією проблеми тролінгу та залежності від інтернету, що несприятливо впливають на здоров'я респондентів.

На *п'ятому етапі* дослідження було розкрито дескриптори соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології у проблемогенному соціумі.

Визначено повноту соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології, ядро яких відображено в таких категоріях, як відмова від шкідливих звичок, раціональне харчування, оптимальний рівень рухової активності, дотримання режиму праці та відпочинку.

З'ясовано, що для групи респондентів з несформованими соціальними уявленнями про здоров'язберігаючі технології характерні нижчі показники за

шкалами фізичної активності, рольового функціонування, емоційного стану, соціального функціонування, життєздатності, психічного здоров'я, загального стану здоров'я ($p \leq 0,05$). Показано, що групі досліджуваних з несформованими соціальними уявленнями про здоров'язберігаючі технології притаманні вищі показники тривоги, невротичної депресії, астенії, істеричного типу реагування, obsесивно-фобічних та вегетативних порушень ($p \leq 0,05$). Визначено, що низькі показники фізичного та соціального функціонування позитивно корелюють із невротичними станами респондентів ($p \leq 0,05$).

На *шостому етапі* дослідження соціальні уявлення молоді розглянуто як операційний конструкт вивчення її життєвих сценаріїв у проблемогенному соціумі.

З метою верифікації запропонованого конструкту було проведене вивчення соціальних уявлень респондентів в сфері професійного самовизначення (роботи, навчання, побудови траєкторії професійної діяльності), в сфері відносин (прагнення до близькості з іншими людьми, характер споріднених відносин, орієнтація на створення власної сім'ї) і в сфері Я. Результати дослідження доповнили теоретичний опис концепту соціальних уявлень молоді параметром їх суперечливості/несуперечливості. Показано, що суперечливість соціальних уявлень проявляється в неузгодженні системи переконань, які лежать в основі оцінки значимості певної сфери життя і переживання цієї значимості молодого людиною, з її активністю і відповідальністю в цій сфері.

Підкреслено, що життєвий сценарій, як авторський проєкт життя молоді людини, представляє інтерес і з погляду розуміння структурних суспільних трансформацій, що відбуваються (значення сім'ї, культури, віртуального середовища), і виходячи з прогнозу життєвої активності молодого покоління, яке вступає в доросле життя.

Отримані на констатувальному етапі дослідження дані щодо психологічної специфіки соціальних уявлень молоді були враховані при побудові і реалізації системи соціально-психологічного супроводу процесу їх формування у проблемогенному соціумі.

У **четвертому розділі «Соціально-психологічні засади оптимізації процесу формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму»** визначено методологічні та змістовно-процесуальні основи системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі; наведено результати формувального етапу дослідження, проведено оцінку їх ефективності та здійснено узагальнення.

З метою оптимізації формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму було розроблено систему соціально-психологічного супроводу цього процесу.

На формувальному етапі дослідження взяли участь 212 респондентів, які за результатами констатувального етапу дослідження виявили суперечливу систему соціальних уявлень. Вони були розподілені на експериментальну (108 учасників) і контрольну (104 учасника) групи за принципом добровільності. Учасники експериментальної групи взяли участь у системних заходах соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді. Респонденти контрольної групи не залучалися до заходів формувального впливу.

Показано, що система соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі містила інформаційний, діагностичний, формувально-розвивальний, ресурсний, рефлексивний, моніторинговий блоки та була реалізована на етапах проблематизації, інтерпретації, репрезентації та категоризації.

Зазначено, що система соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі передбачала створення умов, які сприяють інтеріоризації молоддю цінностей суспільства та їх застосуванню як морально-правового регулятора в ситуації життєвого вибору та побудови життєвого сценарію загалом.

Констатовано, що для системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі характерні такі особливості, як навчання способам самоорганізації та саморегуляції, необхідних для поетапного руху до досягнення задуманого раціональними способами з проявом при цьому необхідної наполегливості; спрямованість у внутрішній світ – світ переживань, без чого неможливе встановлення довірчих відносин та конструктивного спілкування; визнання автономності внутрішнього світу в практичному утвердженні права на вільний прояв індивідуального Я; включення в різні ситуації, які здатні стати подіями і стимулювати соціальний вибір, з набуттям їх особистої значущості.

Наголошено, що переліченим особливостям запропонованої системи соціально-психологічного супроводу відповідає сукупність принципів формування соціальних уявлень молоді, до яких належать принципи взаємної відповідальності та відповідальної залежності, емпатійної взаємодії, соціального загартовування, стимулювання моральної самооцінки, формування достатньої компетенції, дилемності, усвідомлення післядії вчинку. Серед засобів формувального впливу у межах розробленої системи було задіяно соціально-психологічні та інформаційно-комунікаційні психотехнології особистісної, міжособистісної і мікросоціальної

спрямованості. Зокрема, ефективним для оптимізації процесу формування соціальних уявлень учасників та підвищення їх соціальної адаптованості в умовах проблемогенного соціуму виявилось введення компенсаторних технологій навчання, таких як командні форми навчання, групові та проєктні види діяльності, тренінги щодо оволодіння типовими видами соціальних ролей, а також задіяння видів навчання, що дозволяють вибудовувати соціальні відносини, інтегрують учасників до професійної спільноти, навчання різним формам групової взаємодії.

Зважаючи на умови проблемогенного соціуму, а також те, що психотравма, як зазначалося вище, – це тригер до зміцнення та відновлення соціальних уявлень молодшої людини, що призводить до перегляду прогнозованого майбутнього, в якості системних заходів соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді було обрано рефлексивно-діяльнісний та логотерапевтичний підходи у комбінації з техніками розслаблення (аутогенний тренінг), програмами поведінкової терапії (зокрема, систематичної десенсибілізації) та арт-терапії.

Показано, що логотерапевтичний підхід передбачав чотири ступені, три з яких є ступенями посттерапії, що надійно захищають учасника з відкоригованими соціальними уявленнями та ставленням до життя від його невротичного сплеску. Такими ступенями слугували: логотерапевтична терапія індивідуально з учасником відповідно до різновиду проблеми; участь у групі дерефлексії з метою зменшення критичної активності до гіперрефлексії, яка найчастіше залишається після терапії на підсвідомому рівні; груповий концепт «логотерапевтичного кола роздумів» (10 сеансів) з фіксацією на позитивних аспектах життя, що дозволяло учасникам зростати і ставати більш зрілими, концентруватися на дійсно значущому. Подібний підхід дозволяв учасникам опрацьовувати теми у мозковому штурмі; особисті розмови (1-2 сеанси) для завершення терапевтичних відносин з метою перевірки учасника на спроможність опановувати наявні труднощі самостійно. Крім того, використовувався тренінг сенсибілізації смислу.

Про ефективність впроваджених системних заходів формувального впливу свідчить статистично достовірні різниця в показниках індексу соціальної позиції ($\varphi=2,49$; $p\leq 0,01$), мотивації досягнення життєвого успіху ($\varphi=2,07$; $p\leq 0,01$), інтернального локусу контролю ($\varphi=2,14$; $p\leq 0,05$), розширення часової перспективи ($\varphi=1,91$; $p\leq 0,05$), а також вітальності ($\varphi=2,25$; $p\leq 0,01$) та життєстійкості учасників ($\varphi=2,83$; $p\leq 0,01$) експериментальної та контрольної груп до початку та після цього впливу.

Програмні заходи сприяли змінам в ієрархічних позиціях соціальних уявлень молоді щодо сфер життя та перспектив майбутнього. Так, в учасників експериментальної групи зафіксовано статистично значуще підвищення

цінностей в сфері саморозвитку, життєвого успіху та раціональних форм ціледосягнення в умовах проблемогенного соціуму, за якими спостерігалася найбільша диференціація між групами на етапі першого діагностичного зрізу.

Зафіксовано статистично значущі відмінності ($p \leq 0,05$) між результатами першого та другого зрізів, які відображають значущість для учасників соціальних уявлень щодо статусу людини в суспільстві у вимірах її професійного та особистісного розвитку. Якщо до початку формувального етапу дослідження серед учасників експериментальної групи лише 15,7% осіб виявили високий рівень значущості цих уявлень та їх несуперечливості, то після цього етапу дослідження таких учасників стало 51,9%.

Визначено, що проведення формувальних системних заходів сприяло підвищенню оцінки соціальних уявлень учасників щодо якості життя в умовах інформаційно-цифрового середовища ($p \leq 0,05$).

Констатовано, що в учасників експериментальної групи підвищилися показники фізичної активності ($T=108$; $p \leq 0,006$), рольового функціонування ($T=276$; $p \leq 0,001$), емоційного стану ($T=81$; $p \leq 0,051$), соціального функціонування ($T=76,5$; $p \leq 0,014$), життєздатності ($T=92$; $p \leq 0,049$), загального стану здоров'я ($T=90$; $p \leq 0,049$), що вказує на позитивні зміни у дескрипторах соціальних уявлень про здоров'язберігаючі технології.

Встановлено вірогідне підвищення показників за шкалами «життєзабезпечення» ($T=371$; $p \leq 0,001$), «соціальна значущість» ($T=223$; $p \leq 0,001$), «загальна активність» ($T=273$; $p \leq 0,001$), «творча активність» ($T=481$; $p \leq 0,001$), «спілкування» ($T=219$; $p \leq 0,001$), «комфорт» ($T=217$; $p \leq 0,001$), зміни за якими сприяли позитивності соціальних уявлень учасників експериментальної групи щодо життєвих сценаріїв та появи довгострокових планів, актуалізації потреби в самореалізації.

З'ясовано, що в результаті порівняльного аналізу першого та другого діагностичних зрізів відбулася позитивна динаміка у зростанні показників довіри в соціальних уявленнях учасників експериментальної групи (за когнітивним, емоційним, конативним її компонентами) ($p \leq 0,05$).

Визначено, що у досліджуваних експериментальної групи відбулися значущі зміни за параметрами самоефективності, зокрема самоефективності предметної діяльності ($p \leq 0,01$) та міжособистісного спілкування ($p \leq 0,05$).

Щодо контрольної групи, то за результатами формувального етапу дослідження такої динаміки не спостерігалася.

Отже, отримані результати формувального етапу дослідження підтвердили ефективність системи соціально-психологічного супроводу в процесі формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенному соціуму.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення та нове розв'язання проблеми визначення психологічних основ соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму. Запропонована концепція дослідження забезпечила можливість системного розкриття психологічних засад соціальних уявлень молоді та можливостей їх формування з урахуванням онто-, мікро-, соціогенезу в умовах проблемогенного соціуму. Узагальнення отриманих у дисертаційному дослідженні результатів дозволило зробити такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз підходів (соціально-генетичного (антропологічного), соціально-динамічного, структурного («теорія центрального ядра»), дискурсивного), які є комплементарними щодо вивчення проблеми соціальних уявлень молоді у науковому просторі. Цей феномен розуміють як ментальне утворення, що включає будь-які форми знань, поглядів, переконань молодшої людини, що допомагають їй осмислити та зрозуміти навколишню соціальну дійсність, виступають інструментом пізнання соціального світу, способом опосередкування поведінки і засобом адаптації нових подій до тих, що вже вписані у картину світу особистості. Показано, що соціальні уявлення розглядаються як складова соціального мислення; чинник конструювання суспільних стандартів та модусів поведінки особистості і групи; форма відображення конкретного суспільства з його суперечностями між соціальними нормами і прагненнями суб'єкта; як спосіб міркувань, характерний для молодшої людини, що представляє певну соціальну групу чи статусну позицію; як прояв міжгрупових відносин тощо. З'ясовано, що соціальні уявлення визначаються культурно-історичним контекстом становлення та поширення їх у суспільстві та трансформуються разом зі зміною суспільних процесів; при цьому суспільство стає для молодшої людини джерелом значень і смислів.

2. Показано, що провідними етапами, які описують процес формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму, виступають проблематизація, інтерпретація, репрезентація та категоризація. Так, на етапі проблематизації молода людина аналізує та структурує навколишню дійсність, а також виділяє проблему, яку необхідно розглянути, щоб сформувати ставлення до цієї дійсності. На етапі інтерпретації вона формує ставлення до об'єкта на основі наявного у неї досвіду, а також перевірених гіпотез та висновків, отриманих у ході соціального пізнання. Наступний етап, репрезентації, полягає в тому, що соціальні уявлення, які вже сформувалися, транслуються в суспільство. Виходячи з попередніх етапів відбувається категоризація понять, яка полягає у побудові чітких формулювань, що

пояснюють зміст уявлень і формування розуміння співвідношення та зв'язку соціальних уявлень про існуючу проблему з іншими, раніше сформованими уявленнями. Підкреслено, що сформовані соціальні уявлення не лише структурно вбудовуються в колективну свідомість, а й вкрапляються в індивідуальну свідомість, відбиваючи при цьому уявлення молоді людини про себе та світ загалом. При цьому соціальні уявлення виконують подвійну функцію, з одного боку, здійснюючи впорядкування інформації, що надходить, необхідної для орієнтації в матеріальному і соціальному світі, а з іншого, – забезпечуючи комунікацію, завдяки оволодінню єдиним кодом, що дозволяє позначати і класифікувати різні аспекти індивідуального світу.

3. Наведено концептуальне психологічне обґрунтування дослідження соціальних уявлень молоді у проблемоґенному соціумі через актуалізацію їх формування та трансформації у дискурсі травмивного досвіду життєздійснення та антиципування (образу майбутнього, його проектування та життєвої перспективи загалом); артикуляцію життєвого вибору молоді (за змістовно-сисловою та інструментальною складовими) в умовах проблемоґенного соціуму та концепту соціального порівняння у формуванні соціальних уявлень молоді та її самоефективності в проблемоґенному соціумі. Диференційовано специфіку формування та трансформації соціальних уявлень молоді (на рівнях онто-, мікро- та соціогенезу). Показано, що на рівні онтогенезу відбувається формування уявлень про світ і навколишні явища. У ході міжособистісних відносин, на рівні мікрогенезу, формуються уявлення про партнера і предмет взаємодії. На рівні соціогенезу формуються та трансформуються соціальні уявлення в суспільстві.

Логіка соціальних уявлень молоді людини визначається не стільки об'єктивними фактами, скільки «філософією життя», що належить до даної сфери діяльності, її імпліцитною концепцією як системою уявлень про «належне» і «бажане» щодо даної сфери, її цінністю і значущістю, готовністю до активної включеності в цю сферу і до спрямованих та наполегливих зусиль задля реалізації власних цілей і планів.

Наголошено, що в умовах проблемоґенного соціуму, який породжує соціальну нестабільність, соціальні уявлення допомагають молодій людині як зберігати внутрішню картину світу несуперечливою, так і збалансувати емоційний стан. Проте, в процесі формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемоґенного соціуму можуть мати місце спотворення у відображенні соціальної дійсності внаслідок дії когнітивних, групових, соціокультурних чинників.

4. Визначено зміст і конфігурації соціальних уявлень молоді в умовах проблемоґенного соціуму. З'ясовано особливості соціальних уявлень молоді про життєвий успіх та способи його досягнення в умовах проблемоґенного

соціуму та розкрито структуру соціальних уявлень молоді про статус людини в суспільстві. Проаналізовано результати трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру (за когнітивним, емоційним, конативним компонентами та у вимірі експліцитної й імпліцитної довіри) та перспективи майбутнього. Виявлено особливості соціальних уявлень молоді про інформаційно-цифрове середовище та його вплив на їх формування і трансформацію у проблемогенному соціумі. Виокремлено дескриптори соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології. Встановлено взаємозв'язок життєвих сценаріїв молоді та її соціальних уявлень в умовах проблемогенного соціуму.

Наголошено, що соціальні уявлення молоді у проблемогенному соціумі є багаторівневою системою, що включає різні аспекти соціальної дійсності та образу Я. Невизначеність умов сучасної соціальної ситуації проявляється у нестійкості і слабкій структурованості мережі соціальних уявлень молоді, а їх суперечливість проявляється в неузгодженні системи переконань, які лежать в основі оцінки значимості тієї чи іншої сфери життя і переживання цієї значимості молодого людиною, з її активністю і відповідальністю у цій сфері.

Узагальнено, що в соціальних уявленнях молоді відбивається перехідний характер сучасного етапу розвитку суспільства, позначаються ключові тенденції його змін та провідних соціальних інститутів.

5. Розкрито методологічні і змістовно-процесуальні засади системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі, реалізованої на етапах проблематизації, інтерпретації, репрезентації та категоризації, яка містить інформаційний, діагностичний, розвивальний, ресурсний, рефлексивний, моніторинговий блоки та комплекс інноваційних соціально-психологічних та інформаційно-комунікаційних психотехнологій особистісної, міжособистісної і мікросоціальної спрямованості.

До основних принципів формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму в межах розробленої системи соціально-психологічного супроводу цього процесу віднесено принципи взаємної відповідальності та відповідальної залежності, емпатійної взаємодії, соціального загартовування; стимулювання моральної самооцінки, формування достатньої компетенції; дилемності, усвідомлення післядії вчинку.

6. Проведено оцінку ефективності системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму. Про ефективність впроваджених системних заходів формувального впливу свідчить статистично достовірна різниця в показниках індексу соціальної позиції, мотивації досягнення життєвого успіху,

інтернального локусу контролю, розширення часової перспективи, а також вітальності та життєстійкості молоді. Програмні заходи сприяли змінам в ієрархічних позиціях соціальних уявлень молоді щодо сфер життя та перспектив майбутнього. Так, зафіксовано статистично значуще підвищення цінностей в сфері саморозвитку, життєвого успіху та раціональних форм ціледосягнення в умовах проблемогенного соціуму, за якими спостерігалася найбільша диференціація. Зафіксовано відмінності, які відображають значущість та несуперечливість соціальних уявлень щодо статусу людини в суспільстві у вимірах її професійного та особистісного розвитку. Визначено, що проведення формувальних системних заходів сприяло підвищенню оцінки соціальних уявлень молоді щодо якості життя в умовах інформаційно-цифрового середовища.

Констатовано підвищення показників фізичної активності, рольового функціонування, емоційного стану, соціального функціонування, життєздатності, загального стану здоров'я, що вказує на позитивні зміни у дескрипторах соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології.

Встановлено вірогідне підвищення показників за шкалами «життєзабезпечення», «соціальна значущість», «загальна активність», «творча активність», «спілкування», «комфорт», зміни за якими сприяли позитивності соціальних уявлень молоді щодо життєвих сценаріїв та появи довгострокових планів, актуалізації потреби в самореалізації у проблемогенному соціумі.

З'ясовано, що відбулася позитивна динаміка у зростанні показників довіри в соціальних уявленнях молоді (за когнітивним, емоційним, конативним її компонентами), а також відбулися значущі позитивні зміни за параметрами самоефективності, зокрема самоефективності предметної діяльності та міжособистісного спілкування.

Отже, запропонована система соціально-психологічного супроводу є дієвим засобом процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі.

Перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів вивчення проблеми соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму. Перспективи подальшого дослідження полягають у визначенні динаміки і спрямованості процесу формування соціальних уявлень особистості у віковому і гендерному вимірах. Як продовження роботи можна транслювати описаний досвід соціально-психологічного забезпечення оптимізації процесу формування соціальних уявлень молоді на різні профілі навчання та напрямки професійної діяльності. Важливим напрямом подальших досліджень вбачаємо вивчення особливостей формування соціальних уявлень у осіб з особливими потребами та у осіб, які перебувають в особливих умовах життєдіяльності. Серед перспективних

напрямів подальших досліджень даної проблеми вважаємо також розробку обґрунтованої загальнодержавної системи підготовки психологів, соціальних працівників, викладачів та інших фахівців, що мають працювати з молоддю, як фундаменту для формування її соціальних уявлень та повноцінного функціонування в умовах проблемного соціуму.

Список опублікованих наукових праць за темою дисертації:

1. Монографії:

1.1. Омелянюк С.М. Психологічні основи розвитку соціальних уявлень молоді в умовах проблемного соціуму: монографія. К.: ПВТП «LAT&K», 2024. 303 с. ISBN 978-617-7699-73-5

2. Статті у наукових фахових виданнях:

2.1. Омелянюк С.М. Рефлексивно-діяльнісний підхід до формування соціальних уявлень молоді. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2020. Т. IX, Вип. 13. С. 706-713.

<http://appsychology.org.ua/data/jrn/v9/i13/69.pdf>

2.2. Спицька Л.В., Турбан В.В., Завацька Н.Є., Крижановський О.М., Омелянюк С.М., Данко Д.В. Соціальне функціонування особистості в умовах сучасного соціуму. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2021. № 2 (55). С. 64-71. *(Особистий внесок автора полягає у визначенні специфіки соціальних уявлень молоді в процесі її соціального функціонування)*.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-55-2-64-71>.

<http://tppjournal.com.ua/n55y2k21a6.html>

2.3. Zavatska N.Ye., Omelianiuk S.M., Bilianska A.Yu., Ryndina L.V., Shona V.Yu. Features of socialization and individual expectations of the personality. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2021. № 3 (56). Т. 1. С. 78-84. *(Особистий внесок автора полягає у розкритті впливу індивідуальних експектацій молоді на її соціальні уявлення)*.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-56-3-1-78-84>

<http://tppjournal.com.ua/n56y2k21a7.html>

2.4. Яковлева С.Д., Завацький Ю.А., Журба М.А., Завацька Н.Є., Турбан В.В., Омелянюк С.М. Соціально-психологічний аналіз соціальної та професійної мобільності сучасної молоді у векторі її життєстійкості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*.

К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2022. № 1 (57). Т. 1. С. 76-86. (*Особистий внесок автора полягає у з'ясуванні ролі соціальних уявлень молоді на її професійну мобільність*).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-57-1-1-76-86>

http://tppjournal.com.ua/n57y2k22_tom_1_a7.html

2.5. Завацький Ю.А., Федоров А.Ю., Завацький В.Ю., Турбан В.В., Омелянюк С.М. Психологічний супровід соціальної мобільності керівника закладу освіти. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2022. № 1 (57). Т. 2. С. 32-39. (*Особистий внесок автора полягає у визначенні впливу соціальних уявлень особистості на її соціальну мобільність*).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-57-1-2-32-39>

http://tppjournal.com.ua/n57y2k22_tom_2_a3.html

2.6. Boyarin L.V., Zavatskyi Yu.A., Zavatska N.Ye., Pobokina H.M., Fedorova O.V., Omelianiuk S.M. Socio-psychological characteristics of self-fulfillment of youth and its resilience: internal and external dimensions. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2022. № 2 (58). С. 18-28. (*Особистий внесок автора полягає у розкритті особливостей соціальних уявлень молоді в аспекті її самореалізації у проблемогенному соціумі*).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-58-2-18-28>

http://tppjournal.com.ua/n58y2k22_a2.html

2.7. Омелянюк С.М., Бозоян М.А., Голенач Я.О., Гетта А.Ю., Ворошилова В.Ю., Онуфрієва Л.А. Дискурсивні характеристики соціальних мереж та їх вплив на соціальну зрілість молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2022. № 3 (59). С. 73-82. (*Особистий внесок автора полягає у з'ясуванні впливу соціальних мереж на соціальні уявлення молоді*).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2022-59-3-73-82>

http://tppjournal.com.ua/n59y2k22_a8.html

2.8. Тоба М.В., Омелянюк С.М., Сафонов А.Ю., Сколота Е.В., Сотнікова К.К. Соціально-психологічний аналіз асертивності особистості та функціонального навантаження групових норм. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2023. № 1 (60). С. 123-130. (*Особистий внесок автора полягає у визначенні ролі соціальних уявлень молоді на формування її асертивності*).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-60-1-123-130>

<http://tppjournal.com.ua/n60y2k23a10.html>

2.9. Piletska L.S., Zavatska N.Ye., Omelianiuk S.M., Blyskun O.O., Turban V.V., Voloshyn V.M. The gift of youth and its development in the conditions of a problem-genic society. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2023. № 3 (62). Т. 1. С. 30-40. (Особистий внесок автора полягає у розкритті особливостей розвитку соціальних уявлень в обдарованій молоді).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-62-3-1-30-40>

<http://tppjournal.com.ua/n62y2k23a3.html>

2.10. Турбан В.В., Омелянюк С.М., Круглов К.О., Крижановський О.М. Дослідження статусу психології особистості в українській науці. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2023. № 3 (62). Т. 2. С. 88-100. (Особистий внесок автора полягає у розкритті специфіки вивчення соціальних уявлень у науковому просторі психології особистості).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-62-3-2-88-100>

http://tppjournal.com.ua/n62y2k23_tom_2_a8.html

2.11. Popovych I., Burlakova I., Omelianiuk S., Kornienko V., Kondes T., Kharytonova N., Zavatska N., Hoian I. Re-adaptation of junior to competitive activity after a forced break. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2024. Vol. 24 (issue 9). Art 231. P. 1080-1089. (Особистий внесок автора полягає у розкритті впливу соціальних уявлень на процес реадaptaції молоді в умовах проблемного соціуму). (Scopus)

DOI:10.7752/jpes.2024.09231

https://www.researchgate.net/profile/Thor-Popovych/publication/384533769_Re-adaptation_of_junior_athletes_to_competitive_activity_after_a_forced_break/links/66fc47f9869f1104c6c31e44/Re-adaptation-of-junior-athletes-to-competitive-activity-after-a-forced-break.pdf?origin=scientificContributions

2.12. Zavatska N., Omelianiuk S., Lukashov O., Petrenko M. Social Comparison in the Organization of the Structure of Self-Efficacy of Higher Education Students. *Insight: the psychological dimensions of Society*. 2024. Vol. 12. P. 290-310. (Особистий внесок автора полягає у визначенні впливу соціальних уявлень на процес самоефективності молоді людини у проблемному соціумі). (Scopus)

<https://doi.org/10.32999/2663-970X/2024-12-13>

<https://insight.journal.kspu.edu/index.php/insight/article/view/253/155>

2.13. Plokhikh V., Popovych I., Kruglov K., Sabadukha O., Melnyk N., Omelianiuk S., Hoian I. Strategies for extreme self-organization among players. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2024. Vol. 24 (issue 8). Art 205. P. 1849-1859. (Особистий внесок автора полягає у з'ясуванні ролі соціальних уявлень в стратегіях екстремальної самоорганізації молоді в умовах проблемного соціуму). (Scopus)

DOI:10.7752/jpes.2024.08205

<https://efsupit.ro/images/stories/august2024/Art%20205.pdf>

2.14. Popovych I., Koval I., Hoi N., Omelianiuk S., Lappo V., Hoian I., Huzar V. Correlation between aggressiveness and parameters of self-efficacy in high-stress competitive situations. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2024. Vol. 24 (issue 6). Art 159. P. 1406-1416. (Особистий внесок автора полягає у визначенні взаємозв'язку між параметрами самоефективності у високостресових ситуаціях та соціальними уявленнями молоді людини). (Scopus)

DOI:10.7752/jpes.2024.06159

<https://efsupit.ro/images/stories/june2024/Art%20159.pdf>

2.15. Omelianiuk S., Popovych I., Domina H., Sedykh K., Hoian I., Kovalchuk Z., Petraniuk A. Research on hubristic motivation and juniors' self-efficacy in organizational contexts. *Journal of Physical Education and Sport (JPES)*. 2024. Vol. 24 (issue 7). Art 183. P. 1625-1635. (Особистий внесок автора полягає у розкритті впливу соціальних уявлень молоді на її самоефективність в організаційному контексті). (Scopus)

DOI:10.7752/jpes.2024.07183

<https://efsupit.ro/images/stories/july2024/Art%20183.pdf>

2.16. Гуляєва А.С., Журба А.М., Бохонкова Ю.О., Журба М.А., Омелянюк С.М. Критеріально-ступеневі характеристики сформованості системи переконань особистості в кризових умовах. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 1 (63). С. 139-149. (Особистий внесок автора полягає у визначенні взаємозв'язку сформованості системи переконань молоді та її соціальних уявлень в умовах проблемного соціуму).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-63-1-139-149>

<http://tppjournal.com.ua/n63y2k24a14.html>

2.17. Омелянюк С.М. Провідні етапи формування соціальних уявлень молоді. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. № 2 (64). С. 95-103.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-64-2-5-95-103>

<http://tpppjjournal.com.ua/n64y2k24a8.html>

2.18. Лукашов О.О., Круглов К.О., Омелянюк С.М., Лисничка І.П. Соціально-психологічні особливості розвитку особистості в сучасних умовах трансформаційного суспільства. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2024. № 3 (65). Т. 1. С. 60-68. (Особистий внесок автора полягає у розкритті впливу соціальних уявлень молоді людини на процес її розвитку в сучасних умовах трансформаційного соціуму).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-65-3-1-60-68>

<http://tpppjjournal.com.ua/n65y2k24a5.html>

2.19. Омелянюк С.М. Соціальні уявлення молоді про життєвий успіх в умовах проблемного соціуму. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2024. № 3 (65). Т. 2. С. 179-190.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2024-65-3-2-179-190>

http://tpppjjournal.com.ua/n65y2k24_tom_2_a16.html

2.20. Омелянюк С.М. Сучасні соціальні уявлення молоді про здоров'я та здоровий спосіб життя в умовах проблемного соціуму. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2025. № 1 (66). С. 77-87.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-66-1-77-87>

<http://tpppjjournal.com.ua/n66y2k25a7.html>

2.21. Омелянюк С., Вельський Д., Гузаїров А. Особливості уявлень молоді про майбутнє у воєнний час. *Психологічні травелогі: наук. журн. Хмельницького національного університету*. 2025. № 1. С. 289-298. (Особистий внесок автора полягає у розкритті особливостей соціальних уявлень молоді у воєнний час).

<https://pt.khmnpu.edu.ua/index.php/pt/article/view/286>

3. *Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших виданнях:*

3.1. Омелянюк С.М. Зміст соціальних уявлень молоді про соціально-економічний статус. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 5-6 грудня 2019 р.). Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2019. С. 199-202.

3.2. Омелянюк С.М. Класифікація підходів до аналізу соціальних уявлень особистості. *Особистість у діяльнісному підході: сучасний погляд: зб. наук. статей за матеріалами наукової конференції* (м. Київ, 7 грудня 2019 р.). К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2019. С. 32-34.

3.3. Омелянюк С.М. Вплив соціальних уявлень молоді на її здоров'я у проблемогенному соціумі. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works based on materials of the VIII International scientific and practical conference* (Montreal, April 29-30, 2020) / edited by M.A. Zhurba. Montreal: CPM «ASF», Issue 3 (8). 2020. P. 192-193.

3.4. Омелянюк С.М. Структура соціальних уявлень молоді про статус людини в суспільстві. *Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього: зб. наук. статей за матеріалами наукового круглого столу* (м. Київ, 11 червня 2020 р.). К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2020. С. 61-63.

3.5. Турбан В.В., Омелянюк С.М., Шеремет А.М. Психологічна природа цінностей. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами VIII Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої пам'яті професора Ващенко Ірини Володимирівни* (м. Северодонецьк, 27-28 грудня 2021 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2021. Ч. II. С. 113-116. (Особистий внесок автора полягає у розкритті специфіки психологічної природи цінностей в соціальних уявленнях молоді).

3.6. Завацький Ю.А., Омелянюк С.М., Овчаренко М.О., Петренко Д.В. Соціально-психологічне забезпечення процесу реінтеграції особистості. *Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм: зб. статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 29-30 грудня 2021 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. С. 32-36. (Особистий внесок автора полягає у розкритті впливу соціальних уявлень молоді на успішність процесу її реінтеграції в соціум).

3.7. Омелянюк С.М. Соціальні уявлення сучасної молоді про інформаційно-цифрове середовище. *Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної онлайн конференції* (м. Кропивницький, 25 лютого 2022 р.). Кропивницький: ЦДПУ, 2022. С. 210-212.

3.8. Омелянюк С.М. Типологічні відмінності, засновані на соціальних уявленнях молоді у проблемогенному соціумі. *Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Кропивницький, 24 лютого 2023 р.). Кропивницький: ЦДПУ, 2023. С. 210-212.

3.9. Тоба М.В., Омелянюк С.М. Психологія маніпулювання у медійному дискурсі. *Особистість у кризових умовах сучасності: психологічні виклики: зб. наук. статей за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Івано-Франківськ, 3 березня 2023 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С. 348-353. (Особистий внесок автора полягає у визначенні впливу маніпулювання у медійному дискурсі на соціальні уявлення молоді).

3.10. Омелянюк С.М. Соціальні уявлення молоді та її життєвий успіх. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами IX Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 26-27 грудня 2023 р.). К.: ПВТП «LAT&K», 2023. С. 365-367.

3.11. Smyrnova O., Tor L., Raskolets A., Chernova V., Omelianuk S. Creating a Psychologically Safe Learning Environment. *II International Multidisciplinary Conference «Main Challenges And Issues Of University Education In War Conditions: Ukraine – 2022-2024»* (Winnipeg, Canada, April 25-26, 2024). Winnipeg: University of Manitoba, 2024. Р. 11. (Особистий внесок автора полягає у розкритті ролі психологічно безпечного навчального середовища на розвиток соціальних уявлень молодого людини).

3.12. Омелянюк С.М. Особливості формування соціальних уявлень особистості у дискурсі трансформаційних змін соціуму. *Теперішнє та майбутнє української психології: надбання та втрати: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу* (м. Київ, 22 травня 2024 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. С. 38-39.

3.13. Омелянюк С.М. Загальна структура соціальних уявлень молоді у векторі довіри. *Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього: зб. наук. статей за матеріалами щорічного Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу* (м. Київ, 12 червня 2024 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. С. 45-46.

3.14. Омелянюк С.М. Соціальні уявлення молоді та її психологічне здоров'я. *Актуальні питання відновлення ментального здоров'я у психологічному вимірі: зб. наук. статей за матеріалами I Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Київ, 11 жовтня 2024 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2024. С. 368-370.

3.15. Омелянюк С.М., Антоненко О.М. Результати трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру. *Соціально-психологічні проблеми гендерної стратифікації суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XVI Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)* (м. Київ, 12 квітня 2024 р.). К.: Вид-во СНУ ім.

В. Даля, 2024. С. 258-263. *(Особистий внесок автора полягає у розкритті специфіки трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру).*

3.16. Омелянюк С.М. Вплив соціальних уявлень молоді на виникнення і подолання психоемоційних травм. *Актуальні питання гіпнозу та сучасної гіпнотерапії у корекції психоемоційних травм, ПТСР та інших психічних розладів: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції з міжнародною участю* (м. Київ, 11 січня 2025 р.). К., 2025. С. 47-52.

АНОТАЦІЇ

Омелянюк С.М. Психологія соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. – Київ, 2025.

Дисертацію присвячено вивченню психологічних основ соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі.

На основі комплементарних наукових підходів (соціально-генетичного (антропологічного), соціально-динамічного, структурного («теорія центрального ядра»), дискурсивного) наведено концептуальне обґрунтування дослідження соціальних уявлень молоді у проблемогенному соціумі через актуалізацію їх формування та трансформації у дискурсі травмивного досвіду життєздійснення та антиципування (образу майбутнього, його проєктування та життєвої перспективи загалом); артикуляцію здійснення життєвого вибору в умовах проблемогенного соціуму (за змістовно-сисловою та інструментальною складовими) та концепту соціального порівняння у формуванні соціальних уявлень молоді та її самоефективності в проблемогенному соціумі.

Диференційовано специфіку формування та трансформації соціальних уявлень молоді (на рівнях онто-, мікро- та соціогенезу). Визначено зміст і конфігурації соціальних уявлень молоді в умовах проблемогенного соціуму (з'ясовано особливості соціальних уявлень молоді про життєвий успіх та способи його досягнення в умовах проблемогенного соціуму та розкрито структуру соціальних уявлень про статус людини в суспільстві. Проведено аналіз результатів трансформації суспільних відносин у соціальних уявленнях молоді про довіру (за когнітивним, емоційним, конативним компонентами та у вимірі експліцитної й імпліцитної довіри) та перспективи майбутнього.

Виявлено особливості соціальних уявлень молоді про інформаційно-цифрове середовище та його вплив на їх формування і трансформацію в проблемоногенному соціумі. Виокремлено дескриптори соціальних уявлень молоді про здоров'язберігаючі технології; встановлено взаємозв'язок життєвих сценаріїв молоді та її соціальних уявлень в умовах проблемоногенного соціуму).

Розкрито методологічні і змістовно-процесуальні засади системи соціально-психологічного супроводу процесу формування соціальних уявлень молоді у проблемоногенному соціумі, реалізованої на етапах проблематизації, інтерпретації, репрезентації та категоризації, яка містить інформаційний, діагностичний, розвивальний, ресурсний, рефлексивний, моніторинговий блоки та комплекс інноваційних соціально-психологічних та інформаційно-комунікаційних психотехнологій особистісної, міжособистісної і мікросоціальної спрямованості.

Ключові слова: *молодь, соціальні уявлення, формування соціальних уявлень молоді, трансформація соціальних уявлень молоді, самоєфективність, проблемоногенний соціум.*

Omelianiuk S.M. Psychology of the Social Representations of Youth in a Problem-Prone Society. – Qualification scholarly work published as manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of psychological sciences, speciality, 19.00.05 – social psychology, psychology of social work. Volodymyr Dahl East-Ukrainian National University Ministry of Education of Ukraine. – Kyiv, 2025.

This dissertation explores the psychological foundations of the social representations of youth within a problem-prone society.

Using complementary scientific approaches – social-genetic (anthropological), social-dynamic, structural (“central core theory”), and discursive — the study presents a conceptual framework for understanding how youth form and transform their social representations in the context of a problem-laden environment. This includes examining how these representations emerge through the discourse of traumatic life experiences and future anticipation (the image of the future, its construction, and general life prospects); the articulation of life choices under adverse conditions (analyzed through content-semantic and instrumental components); and the application of social comparison theory to explore the development of self-efficacy and social representations among youth.

The study identifies and differentiates the processes of formation and transformation of social representations at the levels of ontogenesis, microgenesis, and sociogenesis. It determines the content and configurations of these representations in the context of a problem-prone society, clarifies how youth

perceive life success and the strategies to achieve it, and uncovers the structure of their social representations regarding individual status in society.

The research analyzes how changing social relations are reflected in youth representations of trust – through cognitive, emotional, and conative components – and distinguishes between explicit and implicit trust, as well as their perceptions of future prospects. It also investigates how the information and digital environment influences the development and evolution of youth social representations in a socially problematic context. Furthermore, the study identifies key descriptors of youth representations regarding health-preserving technologies and establishes the relationship between young people's life scenarios and their corresponding social representations.

The dissertation outlines the methodological and procedural principles of a comprehensive system of social and psychological support for fostering the development of youth social representations in a problem-prone society. This system unfolds across the stages of problematization, interpretation, representation, and categorization. It comprises informational, diagnostic, developmental, resource-based, reflective, and monitoring components, alongside a set of innovative social-psychological and information-communication psychotechnologies with personal, interpersonal, and microsocial orientations.

It is demonstrated that the proposed system of social and psychological support is an effective tool for facilitating the formation of youth social representations in a problem-prone society.

Key words: *youth, social representations, formation of social representations, transformation of the social representations of youth, self-efficacy, problem-prone society.*

Підписано до друку 12.04.2025 р.
ф. 60х90/16, ум. др. арк. 1,9
Зам. 12/04/42-07/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net